

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

Fuss,

mondta az őr Kojának, miután kiköpte az alsó ajkára égett csikket, és pillantásával követve a tüzes ívet, pontosan akkor taposta el csizmája sarkával, amikor földet ért a járda szélén, aztán hirtelen körülnézett a sötét utcán, sehol egy lélek, még egy kóbor kandúr sem lopakodott át a téren, a házak ablakán sem szűrődött ki fény, csak a fogyó hold vékony sarlója vágott hajszálnyi rést az éjszaka fekete ponyváján; szellemváros, gondolta Koja, mi a fenét keresek én itt?, és összerendezte a felszólításra, bár alig volt hangsabb a suttogásnál, mégis puskalövésnéként érte, megdobta a szele, de azért tétozódott: a szíve meglódult, a törzse is, a lába indult volna, ám az esze álljt parancsolt, mi van, ha hátba lő?, ezektől bármi kitelik, múlt héten megsorozták a nőket védelmező püspököt is, egyet a fejébe, egyet keresztet tartó jobbája, egyet a gyomrába kapott nagypénteken, de nem jött el a feltámadás, húsvéthétfő hajnalán belehalt a sebeibe, és ez ott zajlott le a közelükben, szinte a szemük láttára, mert az óvárosban laktak, pár percnnyire a Káptalandombtól, egy nyugatra távozó család otthonába költöztek be november végén, maguk is menekülés közben, menjünk velük, könyörgött az anyja, mikor a távozó háziasszony átadta a lakás kulcsait, ámde apja, a bácskai svábbból lett konok magyar megkötötte magát, nem megyünk tovább, még hogy Vágsellyére!, háborgott, mert így szólt a felsőbb utasítás, és mondott egy cifrát az idiotákra a minisztériumban, akik ezt kiagyalták, amikor már mindenki tudta, hogy a németek elvesztik a háborút, őket meg csöbörből vödörbe küldik, Ugocsából Nyitra vármegyébe az egész nagyszöllősi irattárral, amit zöldcsíkos mappákba kötve hoztak magukkal, katonásan sorba rakva a megvasalt sarkú utazóládában egy kisbödön zsír meg egy kanna méz között, melléjük szuszakolva a családi fényképalbum és a karácsonyfadíszek egy cipősdobozban, az életem, szipogta az anyja, és az apja megpaskolta a fenekét: ne bögj már, Piki – ez volt a legtöbb, amit megengedett magának a fiai előtt –, Nagyszöllős odavan, odalesz Vágsellye is, mi meg hazamegyünk Makóra, ha ennek itt vége, a trianoni határok csak megmaradnak, akármi történik is, így aztán nélkülük indult a konvoj nyugatra, ők meg maradtak az

idegen lakásban, Győrben, ott várták be a tavaszt és a városra zúduló Vörös Hadsereget, amelynek mahorkabúzt és kocsmaszagot árasztó pufajkás katonája betörte az ajtajukat, és fegyverét rájuk szegezve németeket követelt rajtuk: nyemecki! nyemecki!, kiabálta körbecsörtetve a szobákat, kinyitogatva a szekrényajtókat, közben – micsoda közhely! – zsebre vágta Koja apjának óráját, a toalettasztalról pedig felkapta a zöldarany címkés kölnisüveget – 4711, ez volt akkor a márka –, meghúzta, ahogy a pálinkás butykost szokás, elégedetten cuppantott utána, és kiitta a maradékot is, aztán géppisztolyával levezényelte Koját meg az apját az utcára, ahol egy hangszórós autóból éppen felszólították a férfilakosságot, hogy gyülekezzen a jármű körül egy kis munkára, és mikor összejött a csapat, sorba állította, és útnak indította őket a megyeháza felé, ahol már szintén toporogtak férfiak egy tiszt felügyelete alatt, ott aztán az öregeket – Koja korán megöszült, borostás arcú apját is – kilökdösték a sorból, sztarij, igyi damoj, mondta a kíséző, de a szomszéd lakásból kihurcolt Bíró Jenőt, apja öt esztendővel idősebb – igaz, frissen borotvált – kollegáját beállították a téren maradó csoportba...

...Bíró Jenőt két év múlva látta viszont Koja negyven kilósan a makói főtéren, előző nap érkezett haza a Szovjetunióból, és hallgatott a történekről, mint a sír – a határt átlépve aláírtak vele valami nyilatkozatot –, de ő legalább hazajött, a többiek fele ott maradt, meghalt tifuszban vagy csak éhen, beledöglött a munkába, mínusz negyven fokban is kihajtották őket erdőt irtani a tajgára, ahol majd virágzó, szocialista városok épülnek, ment ám a propagandaszöveg, Micsurin, a nagy kertész és Liszenko akadémikus már dolgoztak valahol a sarkvidéki klímát kedvelő gyümölcs- és gabonafajták kitenyésztésén – pár év múlva mi is tanultunk róluk az iskolában –, de az elhurcolt építőknek semmi se jutott belőle, rágták a fakérget, a földből kicsákányozott, jeges marharépat, és tetemeik a nagy orosz télben jégzoborrá fagytak, nem lehetett eltemetni őket, halomba hanyva várták a tavaszt, hogy kiengedjen alattuk a talaj, és elnyelje őket a mocsár, szivárogtak ki mégis az eltitkolt események, talán a fagyos keleti szél adta tovább a híreket, vagy mégis megoldódott végül Bíró Jenő nyelve a vasárnap délutáni kártyapartikon, ahol filléres alapon filkózott Koja apjával meg a barátaival, a Kolozs-várról menekült járásbíróval, az elcsapott iskolaigazgatóval és a közellátásért felelős megyei tisztviselővel

– utóbbi 1947-ben tűnt el a hivatalából, felöltőjét és sétabotját hátrahagyva vészett nyoma végleg, a szóbeszéd szerint két katona hívta át a szomszédban lévő orosz parancsnokságra –, az alattomban épülő új hatalom mindenestre potenciális ellenségnek tekintette őket, és azok is voltak, ökölbe szorult kézzel hallgatták két játszma közt az adalékokat a málenkij robotról, a lágerekről vagy a civilek elhurcolásáról, amikor Győrben a megyeházáról továbbterelték őket az igazoló papírok ígéretével különféle középületekhez, majd az állomásra érve felhajtották az ott várakozó vagonokba, zavtra dokument, majd holnap, holnap lesz igazolvány a következő városban, aztán hazamehettek, ígérték széles mosollyal a szerelvényt kísérő katonák, ők meg hitték is, nem is, de mire észbe kaptak, már túl voltak a Kárpátokon, végtelen sztyeppéken dohogott velük a vonat, bár voltak, akik elszöktek az első adandó alkalommal, Kaposi Jóska, Koja cimborája leugrott a lassító vonatról, utána-löttek, de eltűnt a horhosban, és meg sem állt a dél-amerikai őserdőig, ahol lepkéket gyűjtött, madarakat preparált, mérges kígyókra vadászott, közben összejött egy indián lánnyal, csinált neki fél tucat gyereket, állítólag el is vette, de mikor a nyolcvanas években kezdtek hazajárni az emigránsok, egyedül jött, a családot nem hozta magával, és megözvegyült régi szerelménél, Koja még mindig fess, fiatalos unokahúgánál szállt meg, kitömött madarakat hozott ajándékba, sokba kerül ez nekem, a kolibriket nem főzhetem meg vacsorára, ráadásul elvárja, hogy az ágyamba is beengedjem, zsörtölődött Emma, és persze mások is megléptek, de a ruszók mindig pótolták a hiányt az állomásokon várakozó, hazafelé tartó magyar katonák és a polgári lakosság közül, mert a létszámnak meg kellett lennie, hajszálon múltak akkor az emberi sorsok, életek, az enyém is, ma sem tudom, miért kerültem akkor a másik csoportba, töpreng Z., akivel majdnem hatvan éve élek együtt, régóta nem hívja senki Kojának, kamaszkori ragadványnevet leköptatta róla az idő, ragyogó szőkeségével, feszes izmaival, az „előttetek az élet, fiúk!” szlogen végtelen távlataival együtt, mostanra tétován botorkáló, moró-zus öregúr lett belőle, a szomszédok Z. bácsinak szólítják, a lányok, akik rajongtak volna érte Koja korában, előreengedik az ajtóban, átadják neki helyüket az autóbuzson, mostanában már inkább a múltban van otthon, nem a jelenben, és agyának rejtett bugyraiból úgy borítja elem emlékeit, mint az ószeres az összevásárolt hagyatékot, válogatás nélkül, alig tu-

dok eligazodni közöttük, hogy ki, mi, mikor és hol, mi történt vele, hogy tért le az útról, és hogyan siklalták félre az életét, hogy kirúgták, hogy elvitték, hogy lecsukták, és nem maradt semmi utánuk, csak néhány zöld csíkos mappát őrzünk a régi limlomok között, Bérczi Tóni hivatalban hagyott botját, pár avított ezüstboát meg vakfoltos üveggömböket, és képeket, minden fotográfiánál élesebb emlékképeket...

...1945 áprilisában, húsvét után egy héttel Győrben a tizenhét esztendő Kója dobogó szívvel szívta mellette a Levente füstjét a géppisztolyos őr mellett ácsorogva, a kíváncsi, minden kalamajkába bekerülő kamasz, akit az első háborús évek megajándékoztak a nagy kalanddal: a délföldi kisvárosból Kárpát-aljára helyezték az apját, és odakerülve kinyílt előtte egy teljesen másféle világ, mint amilyet addig ismert, más tájak, a jéghideg és átlátszó vizű Tisza szikrázó kavicsaival, a szőlőtőkékkel borított Fekete-hegy; más emberek, más nyelvek, ruszin, ukrán, cipszer, jiddis, cseh, a hegyekből hosszúszerű, kistermetű lovakon jöttek a huculok, az volt a nyelviskolám, mondta egy évtizeddel később, amikor megismertem, mert imádtam a nyelveket, a gimnáziumi latint és olaszt nem tudta kivel gyakorolni, német kiejtését azonban a Wehrmacht visszavonuló katonáival szóba elegyedve csiszolta menekülés közben Győrben, kárpátaljai iskolatársaitól pedig megtanult ruszinul, mert Nagyszőlősről helybeli fiúkkal vonatozott a beregszászi gimnáziumba (az angolt öt évvel később, a börtönben szedte föl, amikor már rég véget ért a háború, csak a békeharc tombolt, és gyűjtötte tovább áldozatait a még nem teljesen lefejezett közeposztályból: kulákká nyilvánított gazdálkodókat, kereskedőket, volt katonatisztekot, mérnököket, professzorokat, diákokat, többek közt az egyetemista Koját is, mert Fortuna az új renddel együtt nyújtotta be a számlát, de mindezt a háború végén még a jövő méhe rejtette, a csalfa istennő akkor kegyesen bánt vele, minden bajból kimentette, például februárban: a születésnapján épp a Rába-hídon biciklizett át a hótörleszok közé szorított út kanyonjában, ahol beérte, majd előzni kezdte egy német fegyverszállító karaván, ő meg beszorult a lassú, de kérlelhetetlenül egyenletes tempóban haladó, súlyos járművek és a meredek hófal közé, nem volt hova leszállnia, talán ha hetven centi maradt szabadon az út szélén, muszáj volt óvatosan továbbtekereni, egyszerre mégis a földön találta magát hanyatt, a teherautó első kereke épp átment a kabátja szár-

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán kivégzett nyolc fiatal emlékére (pasztell, 65 × 96 cm)

nyán, a hátsó pedig vészesen közeledett a lábához, és csak egyetlen másodperce volt, hogy kiforduljon alóla, belefűrődva a hóba, de nem bírta magát tartani, nem volt kapaszkodó, és egy újabb másodperc után visszagurult a síkos úttestre, ám szerencséjére az utolsó kocsi sodorta maga alá, nem jött következő, hogy átmenjen rajta, megérhette, hogy belekerüljön a másik csoportba, és az apja tehetetlenül nézze, hogy a fiát ötvened magával útnak indítsák a repülőtérré vezető úton...

...Koja nem érezte annyira kiszolgáltatottnak magát, mint a többiek, mert ruszin tudásával sok mindent megértett, például amikor a két strázsa összeszólalkozott, és a tvoju matyot emlegetve a magasabb sarzsijú leteremtette és hangos üvöltözés közben megrugdosotta az alacsonyabb rangút (ez a barbár tempó legalább olyan döbbenetet keltett Kojában, mint a lapos arcú, ferde szemű katonalány, aki bamba vigyorral, terpeszben állva végezte dolgát az út szélén, a csizmaszárán lecsurgó vizelet sárgára festette alatta az olvadó havat), a vitából ki tudta venni, hogy min kaptak össze: mindketten a másik állományából próbálták bővíteni a kontingenst, amelynek egyik fele Kaposi Jóskával és a frissen borotvált Bíró Jenővel az állomáson maradt, a másik meg, amelyikbe Koja került, elindult a repülőtérré, ahol velük pakoltatták le a szakadatlanul érkező teherautók bombáit, és ölben cipeltették velük a hosszú sorokban álló szovjet vadászgépekhez, ahol egy katona megmutatta a módszert, és segített is a vaskotlósok szárnyalján lévő sínbe betolni a halált rejtő acéltojásokat, eleinte rettegtünk, mi van, ha felrobban a kezünkben ez a dög, de idővel megszoktuk,

hallgatom Z. el-elszoruló hangját, úgy cipelték a húszkilós fémcsomagokat, mintha követ hordanának vagy kisgyermeket, és már fel se vették, amikor a teherautók sofőrjei túl lassúnak találva a kézi munkát, a félig kiürített platót megbillentve iszonyú robajjal földre zúdították a maradék rakományt, persze, eleinte kivert minket a szarszeplő, mondja Z., de nem történt baj, csak az éhség kezdte mardosni a gyomrukat, és a szomjúság gyötörte őket, ezért követelőzni kezdtek, hogy vizet, vizet, voda, talált rá Koja a megfelelő szóra, és kórusban kiabálták, mire a kísérő katona kerített valahonnan egy lajtos kocsit, csapján üresen lógott a lánc, a bádögögrét elzabrálták, csak a piszkos markukból tudtak inni, az enivaló pedig manaként hullott a földre: a ruszkek időnként német túlélőcsomagokat szórtak szét, és röhögve nézték, ahogy az éhes magyarok a sárban kotorászva kapkodják fel, de nem állhattak meg, a munka sürgős volt, bizturo, bizturo, hajtották őket, ezért loholás közben rágták az ízetlen, keményre préselt falatokat, és a katonák akkor is hahotáztak a combjukat csapkodva, amikor este, vissza a városba holtfáradtan felkérézkedtek az üresen álló teherautókra, de mindig lezavarták őket, hogy nem jó, másokra kell szállni, ezek nem arra mennek, de végül mégis gyalog hajtották be őket a városba, ahol szó sem volt hazamenetelről – vacsoráról sem, sőt, vízről sem, szárazon tátoztak a csapok – egy üres iskolaépület alagsorában helyezték el őket éjszakára, ahol a földön alhatott, aki tudott, és hiába faggatták a kísérő katonát, az csak az odin gyeny robotot hajtogatta, a még egy napi munkát, és hozzátett néhány szót, amit Koja úgy értelmezett, hogy utána elmehetnek haza, de már nem hitte el,

valószínűtlennek tűnt ez az egész, az ötven éhes ember, a mocskos cementpadló és az egy szál őr, akit időközben másikkal váltottak fel, egy vele egykorúnak saccolt, tejelesszájú kölyökkel, alighanem jobban félt tőlünk, mint mi tőle, minden rebbenésre a géppuskájához kapott, de ezt csak a mostani eszemmel tudom, akkor hőstettnek látszott, hogy volt merszem utánamenni a bejárathoz, mert cigaretta ugyan volt nálam, egy majdnem tele pakli, de a gyufa apámnál maradt, és a többieknél sem volt, ha legalább rá lehetne gyújtani, sóhajtoztak korgó gyomorral, és akkor Koja, két ujjá közt egy szál cigarettával jelezve békés szándékát, felballagott a pincelépcsőn, tizenhárom foka volt, sose felejttem el azt a tizenhárom fokot, egy örökkévalóságig tartott, míg felértem és kiléptem a kapun; az őr nem vette észre, csak amikor visszafordult, és a süket csöndben hallatszott a kattanás, hogy felhúzza a kakast, de Koja, farkasszemet nézve a puskacsővel, előrenyújtotta a cigarettát, van tüzed?

kérdezte ruszinul, és akkor az őr, egyik kezével a fegyvert szorongatva, a másikkal kitapogatta zsebében a gyufát, Koja meg odakínálta a paklit, és közben szívták a Leventét, az őr faggatni kezdte, hány éves vagy, mit tanulsz, mi az apád, és már majdnem végére értek a cigarettának, amikor megkérdezte, hova való vagy, és Koja gondolkodás nélkül rávágta a Szivljust, Nagyszöllős csehek alatt használt ruszin nevét, amire a katona felkapta a fejét, beleszívott egy utolsót a Levente maradékába, a parázs villanásnyi időre megvilágította az arcán áthullámzó valamit – zavart vagy érzést? vagy csak a fény játéka volt? –, mindenestre ezután nézett körül a pusztán téren, és szólt oda Kojának ő is ruszinul: utyikáj! fuss! és Koja, pár másodpercenyi habozás után futásnak eredt olyan sebességgel, mint még soha, cikkcakokban, mert sose lehet tudni, és mielőtt befordult volna a sarkon, még elérte a katona hangja, ha jön az őrség, hasalj!, ez visszhangzott a fülében hazáig.

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY

Miért vannak

*Miért vannak
cserépből a szép emlékek,
a rosszak
meg acélból,
behálózván idegeinket
szétbonthatatlan,
szétvághatatlan;
s keréketört,
árva lelkiünk
csak hull alá
pörögve.*

Reményed néha

*Reményed néha
sav marta kő,
álmatlan szögesdrót.
S jön az önsajnálát
két uszályal megrakodva;
kínálja elmúláshoz szoktató
dohos imáit.
De ha kibocsátaná
szíved sötét ablakából
elgyötört, vézna kis galambod,
olajággal a csőrében
térne vissza hozzád.*

Vércsoport

*Amelyik jó mindenkinek:
köztudatban a nullás.
A tudomány állása szerint
már az sem.
Csak egy maradt;
az egyetlen,
az örök vér-remény.
Mert valami olyan az Övé,*

*mindegyikkel baráti,
mindegyikkel elfogadó.
Mit nekünk,
ha az átok-idő
végül kicsomagol csontig; mert
megmerítettünk hősín igazában,
s behunyt szemmel is
megtaláljuk a tömegben
ruhája szegéjét.*